

NASJONAL
OPERAEN
NASJONAL
BALLETTEN

ULYSSES

VENDER HJEM

KJÆRE PUBLIKUM!

«Vi er omgitt av et enormt univers som for hvert øyeblikk blir litt tommere, litt mørkere, litt kaldere. Vi har fått opera som trøst.» Det sier regissør Ole Anders Tandberg om sitt forhold til kunstformen som Claudio Monteverdi var fødselshjelper for, for over 400 år siden. Hans pionerarbeid med å sette menneskelige følelser til musikk, først gjennom madrigalene, som markerte et nytt nivå av musikalsk fortellerkunst, senere i operaene, der musikken også fungerer som en effektiv formidler av karakterenes psykologiske utvikling, foregriper det meste av hva storheter som Mozart, Wagner og Verdi senere skulle utvikle videre. Uten Monteverdi, ingen operahistorie.

Ulysses vender hjem ble komponert mot slutten av Monteverdis liv og er uhyre moderne i sin tematikk og persongalleri, med Penelopes ekstreme standhaftighet mot Ulysses' ekstreme utroskap. Å få forholdet deres på rett spor igjen må være en samlivsterapeuts store prøve. Samtidig retter hverken Monteverdi eller hans librettist Giacomo Badoaro moralsk pekefinger mot noen av dem. I stedet løftes skjønnheten og humoren i menneskets svakhet frem. Den menneskelige skrøpeligheten opptrer til og med som en egen karakter! I likhet med Shakespeare beholder Monteverdi kjærligheten til sine rollefigurer i

all deres utilstrekkelighet, noe som gjør deres verker stadig like relevante.

2015 var et stort år for Ole Anders Tandberg og hans team, med den kritikerroste oppsetningen av Knausgårds *Min kamp* ved Stockholms Statsteatern, *La bohème* i Zürich og ikke minst *Lady Macbeth fra Mzensk* ved Deutsche Oper, som ble produsert hos oss høsten 2014. Deutschland Radio omtalte det samme kveld som en triumf

i tysk operaliv, FAZ kalte regien forbilledlig og Rundfunk Berlin-Brandenburg skrev: «Lady Macbeth von Mzensk ist schlicht sensationell.» Oslo-publikummet får en ny mulighet til å få den med seg i april.

Også da *Ulysses* hadde sin første premiere i mai 2012 fikk Tandberg svært gode kritikker. Når vi nå flytter den til Hovedscenen, er det fordi vi ønsker at flere skal få se denne vellykkede oppsetningen og det storartede verket, men også fordi den store salens akustikk gir bedre rammevilkår for verkets musikalske utfordringer. Disse ivaretas under barokkspecialisten Alessandro De Marchis kyndige ledelse av et ensemble bestående av norske og internasjonale sangere og musikere. Tandberg og De Marchi fortsetter dermed sitt vellykkede samarbeid fra 2012 og *Poppeas kroning* i 2009.

VELKOMMEN INN!

Per Boye Hansen, operasjef

ULYSSES

VENDER HJEM

EN OPERA MED PROLOG OG FEM AKTER

MUSIKK // CLAUDIO MONTEVERDI:
IL RITORNO D'ULISSE IN PATRIA, LAMENTO DELLA NINFA OG ZEFIRO TORNA
(MADRIGALER) // FRANCESCO CAVALLI: *SONATA À 12*
LIBRETTO // GIACOMO BADOARO
MUSIKALSK LEDELSE // ALESSANDRO DE MARCHI
REGI // OLE ANDERS TANDBERG
SCENOGRAFI // ERLEND BIRKELAND
KOSTYMER // MARIA GEBER
LYSDESIGN // ELLEN RUGE

URPREMIERE // 1640, TEATRO SANTI GIOVANNI
E PAOLO, VENEZIA
NORGESPREMIERE // 17. AUGUST 2005, OSLO KAMMERMUSIKKFESTIVAL
SESONGPREMIERE // 16. JANUAR 2015, HOVEDSCENEN

FORESTILLINGEN SYNGES PÅ ITALIENSK
NORSKE UNDERTEKSTER // TOMMY WATZ
ENGELSKE UNDERTEKSTER // KENNETH CHALMERS,
ETTER AVTALE MED ROYAL OPERA HOUSE,
COVENT GARDEN

OPERASJEF: PER BOYE HANSEN
ANSVARLIG UTGIVER: DEN NORSKE OPERA & BALLETT
ADM. DIR.: NILS ARE KARSTAD LYSØ

I REDAKSJONEN: INGEBORG NORSHUS, REDAKTØR / OLE ANDERS TANDBERG, REGISSØR / HEDDA HØGÅSEN-HALLESBY,
INFORMASJONSKONSULENT / ERIK BERG, FOTOGRAF / MARIA GEBER, ILLUSTRASJON / LIVE BERGITTE MOLVÆR, GRAFISK DESIGNER /
MARIA AF KLINTEBERG HERRESTHAL, JOHN C. ANTHONY, OVERSETTER

TRYKK: 07 MEDIA AS

Forside: Kresimir Spicer, *Ulysses* og Ann-Beth Solvang, *Minerva* / Bakside: Kresimir Spicer, *Ulysses*

DISSE ER MED:

**DEN MENNESKELIGE
SKRØPELIGHETEN (I PROLOGEN)
TIDEN (I PROLOGEN)
FORTUNA (I PROLOGEN,
LYKKENS GUDINNE)
AMOR (I PROLOGEN,
KJÆRLIGHETENS GUD)
ULYSSES (ODYSSEVS, ULISSE)
PENELOPE (HANS KONE)**

**TELEMAKOS (DERES SØNN)
NEPTUN (HAVGUDEN, NETTUNO)
MINERVA (VISDOMMENS GUDINNE)
JUNÓ (JUPITERS HUSTRU OG SØSTER,
MINERVAS MOR, GRESK HERA)
JUPITER (GUDENES KONGE,
HERSKET OVER LOV OG ORDEN, GRESK
ZEVS, GIOVE)
EVRYKLEIA (ODYSSEVS AMME)
PISANDRO (PENELOPES FRIER)**

**ANFINOMOS (PENELOPES FRIER)
ANTINOOS (PENELOPES FRIER)
MELANTO (PENELOPES TJENESTEPIKE)
EVRYMAKOS (MELANTOS KJÆRESTE)
EVMAIOS (GJETER I ODYSSEVS
TJENESTE)
IROS (SNYLTEGJEST HOS
PENELOPES FRIERE)
3 FAIAKERE**

HANDLINGEN

BAKGRUNN

Da Eris, splidens gudinne, ikke ble invitert til bryllupsfest på Olympen som alle de andre gudene, kastet hun et gulleple med innskriften «til den vakreste» inn på festen. Det oppsto strid blant gudinnene Athene (Minerva), Hera (Juno) og Afrodite (Venus) og man utpekte Paris som dommer. Han valgte i sin tur Afrodite, da hun lovet ham Helena som belønning. Men Helena var allerede gift med Menelaos, og da hun ble bortført av trojaneren Paris, gikk hennes bror, kong Agamemnon, til krig mot Troja, sammen med flere av Helenas tidligere friere. Blant dem var Odyssevs (Ulysses), som i likhet med de andre beilerne en gang hadde sverget å beskytte henne og forsvare hennes ekteskap med den vinnende frieren, kong Menelaos. Slik startet den mytologiske trojanske krigen som varte i 10 år.

Odyssevs havnet under sin hjemferd i kyklopen Polyfemos fangenskap, og med list klarte han å rømme etter å ha gjennomført Polyfemos øye. Men Polyfemos var Poseidons (Neptuns) sønn, og som hevn nedkalte Poseidon sin vrede over Odyssevs og lot ham flakke rundt på havene i en årrekke. Her levde han blant annet med Kirke og Kalypso i meget intime relasjoner og fikk flere barn med disse nymfene.

Christine Rice, *Penelope*

PROLOG

Den menneskelige skrøpeligheten begråter uvissheten i menneskets eksistens: utslitt av tiden, knust av blind, hjerteløs skjebne og underlagt kjærlighet som beseierer selv gudene. Mennesket er sannelig et ynkelig hjelpeløst offer.

FØRSTE DEL

Penelope gråter over at hennes mann Ulysses har vært borte i 20 år, etter at han forlot Itaka og dro ut i krigen mot trojanerne. Penelopes tjenestepike Melanto og hennes elsker Evrymakos forsøker å overtale Penelope til å gi etter for frierne, slik at de selv kan få leve ut kjærligheten sin i fred. I mellomtiden er Ulysses på vei hjem. Men havguden Neptun har sverget at han skal forhindre Ulysses i å vende hjem, som hevn for at Ulysses blindet Neptuns sønn Polyfemos, og er rasende på faiakerne som har tatt Ulysses om bord mot hans ordre. Han klandrer Jupiter for å ha vært for barmhjertig, og får tillatelse til å stille sin hevntvang.

Ulysses våkner. Han klager over de uforsonlige gudene som forfølger ham, og forbanner faiakerne, som har forlatt ham. Forkledd som gjeter dukker Minerva opp, og forteller Ulysses at han har kommet til Itaka. Så åpenbarer hun seg som den gudinnen hun er, og forbereder ham på den skammelige oppførselen til Penelopes friere. Hun forvandler ham til en gammel tigger, slik at han kan gå omkring uten å bli gjenkjent, og ber ham vente sammen med den trofaste gjeteren Evmaios, mens hun drar til Sparta for å hente Ulysses' sønn Telemakos.

Venstre:

Vigdis Unsgård, *Melanto*
 Petter Moen, *Evrymakos*
 Ingebjørg Kosmo, *Evrykleia*

Neste oppslag:

Hege Høisæter, *Penelope*
 David Hansen, Marcell Bakonyi
 og Richard Edgar-Wilson, *Friere*
 (2012)

Melanto forsøker forgjeves å overbevise Penelope om å ta en ny elsker, for å glemme sine sorger. Evmaios synes synd på alle kongene, som istedenfor å finne lykken i den fredfulle naturen må tåle all verdens ulykker. Iros, snylteren som lever på Penelopes friere, latterliggjør Evmaios' rustikke, enkle liv. Forkledd som en gråhåret gammel gubbe dukker Ulysses opp og ber om å få bo hos Evmaios, og forteller ham at Ulysses er på vei hjem. Minerva kommer med Telemakos i sin himmelske vogn. Evmaios tar gledesstrålende imot Telemakos, og forteller ham at hans far snart er ventet hjem. Telemakos ber Evmaios varsle Penelope om at han er hjemme.

Jorden sluker Ulysses (Tiggeren), og Telemakos tolker forferdet dette som et varsel om farens død. Ulysses åpenbarer seg imidlertid for Telemakos som den han er.

ANDRE DEL

Frierne Antinoos, Anfinomos og Pisandro beiler til Penelope, som avviser dem med stor kløkt og oppfinnsomhet. For å muntre henne opp bestemmer de seg for å underholde henne. Evmaios forteller Penelope at Telemakos er hjemme igjen, og at også Ulysses er ventet hjem om kort tid. Jupiters ørn flyr over dem, noe de tolker som et dårlig tegn. Frierne frykter at Ulysses vil hevne seg på dem, og

bestemmer seg for å drepe Telemakos etter at de har vunnet Penelopes gunst med gaver av gull.

Minerva lover Ulysses å hjelpe ham når han skal hevne seg på frierne. Hun skal få Penelope til å arrangere en bueskytterkonkurranse med Ulysses' bue, der alle frierne vil mislykkes og Ulysses får anledning til å drepe dem. Evmaios forteller den fremmede gamlingen om hvordan frierne ble grepet av panikk da de fikk vite at Ulysses var ventet hjem.

Telemakos beskriver Helenas skjønnhet for Penelope, og hvordan hun har forutsett Ulysses'

hjemkomst og hevn. Penelope klamrer seg til dette spinkle håpet.

Antinoos klandrer Evmaios for å ha sluppet inn den motbydelige tiggeren (Ulysses i forkleddning). Iros utfordrer tiggeren til brytekamp, og blir slått. Penelope viser den gamle mannen sin gjestfrihet. I tur og orden tilbyr Antinoos, Anfinomos og Pisandro Penelope sine hjerter og gaver. For å bli ferdig med saken lover Penelope å gifte seg med den som greier å spenne Ulysses' bue. Ingen av frierne klarer dette. Den gamle tiggeren ber om å få delta i tevlingen, men hevder han ikke vil kreve den lovede belønningen dersom han skulle klare det. Han trekker buen, og ved hjelp av Minerva og Jupiter gjennomfører han frierne med en pil.

Iros jamrer over tapet av frierne, nå har han ikke lenger noen som kan stille hans glupende appetitt. Han ønsker bare å dø.

Evmaios og dernest Telemakos forsøker forgjeves å overbevise Penelope om at den fremmede er Ulysses, men hun er redd hun bare er et leketøy for gudene. Minerva ber Juno overtale Jupiter til å gi Ulysses fred; han kjempet tross alt på vegne av dem mot trojanerne. Jupiter får på sin side Neptun til å si seg fornøyd med hevnen over faiakerne.

Evrykleia, Ulysses' gamle amme, har gjenkjent ham på grunn av et gammelt arr. Men hun nøler – skal hun avsløre hans virkelige identitet eller ikke? Mens Telemakos, Evmaios og Evrykleia uten hell forsøker å overbevise Penelope, kommer Ulysses i sine vanlige klær, men Penelope er fortsatt ikke overbevist, mange beilere har hevdet å være ham. Hun tror ikke engang på det da Evrykleia forteller om det ubestridelige beviset. Først da Ulysses beskriver hvordan Diana, kyskhetens gudinne, er vevet inn i silketeppeet hennes, forstår Penelope at det virkelig er ham.

CLAUDIO MONTEVERDI

Den italienske komponisten, sangeren og musikeren Claudio Monteverdi (1567–1643) ble svært berømt allerede i sin samtid, men musikken hans var også omstridt på grunn av det nye han tilførte senrenessansemusikken. Ikke minst kom dette tydelig til uttrykk i de åtte første madrigalbøkene han skrev, der han gikk fra det *polyfone* med flere likeverdige stemmer, til barokkens *monodi*, der enkeltstemmen var det vesentligste. I 1599 ble det utgitt en pamflett, der det ble hevdet at flere madrigaler var «utålelige for øret», og «sååret i stedet for å sjarmere», riktignok uten at Monteverdis navn ble nevnt. I madrigalene ble de klare melodilinjene med forståelig tekst bare sparsommelig akkompagnert – og derfra var ikke veien til den nye operaformen så lang.

Allerede i 1607 skapte han *L'Orfeo*, som var et bestillingsverk til Mantovas årlige karneval, og ble oppført med stor suksess. Dette er den eldste operaen som fremdeles oppføres jevnlig. Monteverdi skulle komme til å skrive 18 operer i sitt liv, men av disse er bare *L'Orfeo*, *L'incoronazione di Poppea*, *Il ritorno d'Ulisse in patria* og den berømte arien «Ariadnes klage» fra hans andre opera *L'Arianna*, bevart.

Barokkmusikken utviklet seg gjennom nye generasjoner, og Monteverdis musikk ble nærmest glemt, frem til begynnelsen av forrige århundre.

Monteverdi var ansatt som sanger og fiolinist ved hoffet i Mantova, og ble ganske snart utnevnt til kapellmester, etter hvert også i Markuskirken i Venezia, som var en av dattidens mest betydelige musikalske posisjoner. I 1632 ble han ordinert som prest, men fortsatte å skrive verdslig musikk ved siden av kirkemusikalske verk.

De siste årene av sitt liv var Monteverdi mye syk, men han komponerte likevel operaene *Il ritorno d'Ulisse in patria* (1640) og *L'incoronazione di Poppea* (1642), basert på keiser Neros liv. Monteverdi regnes som den

moderne operaens far. Orkesteret var mindre enn tidligere, og operaene var ikke lenger forbeholdt hoffene, men kunne også oppleves av vanlig publikum. Musikken ble tilpasset teksten og ikke omvendt, og i *Ulysses* gjorde Monteverdi også bruk av to parallelle handlinger (Den ventende Penelope og uenigheten mellom gudene).

Librettoen ble skrevet spesielt for å overtale Monteverdi til å vende tilbake til operasjangeren, som han ikke hadde jobbet med på mange år. Librettisten, Giacomo Badoaro, baserte handlingen på partiet i Homers *Odysseen*, som omhandler den greske helten Odyssevs hjemkomst 20 år etter at han dro ut i Den trojanske krigen. Hovedpersonen i operaen er imidlertid ikke Odyssevs, men hans stoiske hustru Penelope, som i ektemannens fravær avviste den ene frieren etter den andre.

Il ritorno d'Ulisse in patria ble for så vidt en suksess, og det ble spilt 10 forestillinger i Venezia, før den dro på turné til Bologna. Året etter ble den igjen satt opp i Venezia, men med unntak av én mulig fremføring på slutten av det 17. århundret, dukket ikke verket opp igjen før på slutten av det 19. århundret, da et manuskript ble funnet i Wien. Siden fikk man verifisert at det faktisk var Monteverdis opera som var oppdaget, og verket begynte å settes opp igjen på midten av forrige århundre.

TANDBERGS HJEMKOMST

ALF VAN DER HAGEN

Intervjuet ble gjort i forbindelse med premieren i 2012.

Han flyttet fra Oslo i 1987, han setter opp teaterklassikerne på Stockholm Stadsteater og Dramaten, og gjør de fire store Mozart-operaene på Stockholmsoperaen. Men Ole Anders Tandberg vender stadig hjem, denne gang sammen med Ulysses.

Han har laget teater av Vesaas, Askildsen, Prøysen og Tor Ulven på Nationaltheatret. Nå er det Monteverdi for tredje gang i Bjørvika: *Ulysses vender hjem*, basert på siste halvdel av Homers epos *Odysseen*. Forestillingen kunne like gjerne hett «Penelope sitter og venter på sin manns hjemkomst».

– Jeg tenker først: Hvordan kan vi gjøre situasjonen verst mulig, begynner Ole Anders Tandberg.

– Jo, vi lar en mann komme inn på bryllupsfesten og si: «Nå skal du ut i krigen!» Han tar med seg brudgommen og drar. Bruden sitter igjen og tenker at jeg skal sitte her til han kommer tilbake! Det drøyer og det drøyer. 20 år senere sitter hun der fremdeles.

Handlingen er lagt til et litt trist men fint lokale i Oslo. Penelope sitter og venter på sin Ulysses (Odyssevs). Hun hensleper tiden i Sjømaskinistenes festlokale i Vika. Maritimt miljø, 1980-tallsinteriør, bilder av båter på mørke vegger. Og Penelopes første sang, «Di misera regina», setter tonen i operaen, en tung og sorgfull klage (her oversatt av Tommy Watz):

Den ulykkelige dronningens sorger har ingen ende. Den jeg venter på, kommer ikke, og imens iler årene av sted. De bunnfalske håp, ikke lenger grønne, men grå.

– Det åpner med Penelopes klage over skjebnen hun er satt til å håndtere. «Dette er det fryktelige som har hendt meg i mitt liv! Det er 20 år siden jeg har kjent et annet menneskes fysiske nærhet!» Med freudianske briller ser man også en kvinne som sier at dette savnet er det faste punktet i hennes liv.

Allerede i prologen møter vi en figur som kalles Den menneskelige skrøpeligheten, *L'umana fragilità*, og som uttrykker hvor utsatt og skjørt mennesket er:

Dødelig er jeg, skapt i menneskelig skikkelse: alt forvirrer meg, et vindpust slår meg til jorden; forgjeves søker jeg et sted fritt for fare, for det skrøpelige livet er et sjansespill. Helt uten nåde. Skrøpelig, ynkelig, forvirret skal mennesket være.

– Det er som å høre Kjell Askildsen, som skriver hele sitt forfatterskap om det hjelpeløse mennesket, og i forlengelsen av ham Tor Ulven, som mente at det eneste som kan skjenke mennesket et slags livsinnhold er å erkjenne den meningsløse tilværelsen. Det er et mirakuløst faktum at vi lever og tenker og er små universer i et gigantisk univers. Vi er borte og utslettet etter noen få sekunder i et kosmisk perspektiv. Livet er ingenting. Denne operaen tangerer det temaet med en kjærlighet til teateret og det teatrale.

Kilder:

Sitater fra librettoen oversatt til norsk av Tommy Watz.
Sitater fra *Odysseen* oversatt til norsk av Peter Østbye (1922).

Marcell Bakonyi,
Mathias Gillebo og
Hagen Matzeit, *Friere*
Helge Rønning, *Iros*

– Til forskjell fra Ulvens og Askildsens gudløse univers, er menneskene hos Homer og Monteverdi utsatt for gudenes luner og klinkekulespill. De leker med oss der oppe?

– Ja, det er tydelig i starten, men handlingen blir renere og renere, og til slutt står bare disse to menneskene alene igjen overfor hverandre. Det store smertepunktet i operaen er jo hvordan en kvinne kan orke å vente i 20 år på en mann som aldri kommer. Og hvordan disse menneskene kan finne hverandre igjen når de ser hverandre. Ventingen har jo gitt henne livsinnhold. Mens hans liv verken har vært preget av trofasthet eller hjemlengsel.

– Penelope har resignert overfor frierne som har inntatt palasset hennes – og sier at den som kan spenne hennes manns bue, han skal hun gifte seg med.

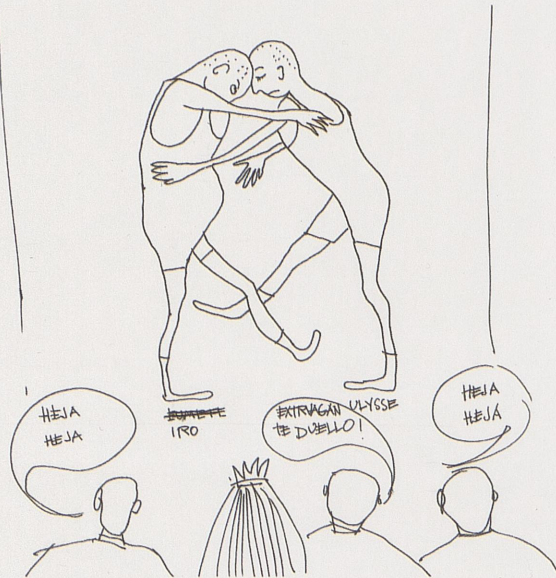
– Jo, men så spørres det hvem som sufflerer henne dette. Tidligere har

gudinnen Minerva hvisket til Ulysses: Jeg skal ordne det slik at din kone kommer til å utfordre frierne til bueskytterkonkurranse. Da skal jeg rope på deg, så du kan drepe dem. Minerva, eller Athene, som grekerne kalte henne, er en viktig figur i stykket. Hun er virkelig en hevners gudinne.

– Man kan spørre seg hvorfor Ulysses utførte disse bestialske drapene på frierne. Var det nødvendig?

– Det kan man virkelig spørre seg om. Det verste er at retorikken til Minerva minner om den vi hører nå fra Tinghuset. (Rettsaken mot Behring Breivik. Red.anm.) Hennes retorikk er helt grusom. Det er fullstendig meningsløse drap, det er egentlig bare en maktdemonstrasjon. Spesielt ettersom hans ektemake har vært absolutt tro. Men når han tar av seg forkledningen og sier: Jeg er Ulysses og jeg har drept frierne – så tror hun ikke det er ham. Nei, du er ikke min mann, sier hun. Igjen da, med Freud, så er han jo ikke det! Hun elsker jo han som dro ut for 20 år siden, hun kjenner ikke han som kommer tilbake.

– «Re meg, du gamle, en seng for meg selv, hvor jeg ensom kan hvile, for av det hardeste jern er det hjerte hun bærer i barmen,» sier en forbitret Odyssevs hos Homer, i Peter Østbyes gamle oversettelse.

– Ja, hennes første avvisning er en nedtur for Ulysses. Monteverdi løser dette musikalsk ved at de tross alt finner hverandre i åpen mulighet idet stykket slutter, en kort gjenopplevelse av hvordan deres første møte må ha vært – for 20 år siden.

– Monteverdi skrev først *Orfeo* i 1608, den regnes som den første moderne opera i Europa. Så gikk det over 30 år med madrigaler og banebrytende kirkemusikk før han lot seg lokke tilbake til operaen, over 70 år gammel. *Ulysses vender hjem* ble fremført i 1640 i San Cassiano, som var verdens første offentlige operahus da det åpnet i 1637. Her kunne alle som kjøpte billetter få gå i operaen, man trengte ikke lenger å være invitert av en fyrste eller et hoff. Dette setter også sitt preg på musikken?

– Verket har en folkelighet i seg, det er flere partier av rene slagere. Det er også mange resitativer, og plutselig åpner det seg et hull, der musikken tar deg gjennom et mørkt og dystert landskap. Likevel er det underlig hvor mye humor, i betydningen gjenkjenneligheten av det menneskelige, som bor i musikken, også i skildringen av gudene.

– Gjør du narr av gudene?

– Det klarer de veldig bra selv. Den gresk-romerske mytologien er fornøylig, den ble til som niddilder av menneskelige trekk og dårskaper. Den var både skrevet for underholdningsverdien – og selvfølgelig som forklaringsmodell. Monteverdi må ha hatt utrolig glede av selve musiseringen. Mye av musikken må ha vært skapt i en koloratureufori! Den er gjennomsyret av spillegleden til et jazzensemble, gleden ved å ta tingene helt ut.

– Som regissør har du vel begrensede friheter i operaen sammenlignet med teateret?

– På teateret jobber vi innenfra og ut, vi komponerer verket mens vi prøver det frem. I operaen er alt ferdig og regien arbeider utenfra og inn kan du si. Alle har alt med seg fra første dag på prøvene. De vet akkurat hva de skal synge. Fra mitt perspektiv gjelder det å få dette plassert så fort som mulig innenfor en altfor kort prøveperiode, for å skape største mulige grad av fordypning og mangfold i uttrykket. Operaregi er en ekstremsport, eller snarere et slags verdensmesterskap i Rubiks kube. Jeg liker den begrensningen.

– Du underlegger deg verket?

– I motsetning til mye annet som ble skrevet samtidig, har denne operaen tålt tidens tann. Den har kommet til oss gjennom 400 års filtrering, fordi den har noe fullendt over seg. Det har tatt dette verket 400 år å komme til Norge, så nå er det på tide at den får fremstå i sin fullendthet. Det er målet.

– Hva sa du da du presenterte operaen for ensemblet her i Oslo? Har du en kjerneidé, Tandberg?

Venstre:

Andrew Harris, *Neptun*
Halvor Melien, *Jupiter*
Vigdis Unsgård, *Melanto*
Petter Moen, *Evrymakos*
–

Høyre:

Kari Ullsnes Kleiven, *Juno*

– Klassiske verk blir store fordi de er så fylt av alt det som er livet, også av det mest brutale: den totale ynkeligheten i å være til, i at livet er så forgjengelig, at mennesket er så fragilt. Det er det verste i budskapet til dette verket. Og selv kjærlighetsduetten til slutt er så liten og kort, operaen slutter i et slags ingenting ... Hvem er det som sier det, er det ikke Mykle? «Vi er forenet i lengselen etter hendenes innside.» Der er vi. Det er ikke noe mer enn det.

– Og natten de to har sammen er så kort.

– Der går teppet igjen her. Et liv leves aldri om igjen, sier Peer Gynt. «Å angst – der hadde jeg kjærligheten!» Han står og ser hele livet er forspilt, fordi han ikke gikk inn der hun var. Og man kan jo spørre hva slags krig Ulysses egentlig har vært i? Han kan like gjerne ha våknet etter en 20 års fyllefest. Hvor har han vært? Han har veldig mye skyld og skam med seg inn på det soverommet. Jeg vet ikke hvordan de skal få det til, altså. Og jeg tror det blir enda vanskeligere for henne enn for han. Men det slutter med at de kysser hverandre, det skal de ha.

Å LESE MELLOM LINJENE

ALESSANDRO DE MARCHI, MUSIKALSK LEDELSE

MANUSKRIFTER

Når du som fersk barokkmusikkentusiast åpner manuskriptet til en 1600-talls opera for første gang, blir du beveget og forvirret på samme tid: Beveget av skjønnheten i det håndskrevne notebildet, som til tider kan gi inntrykk av å være nedtegnet i all hast, men like fullt inviterer partituret til en fleksibel og variert musisering; forvirret over det nesten totale fravær av dynamiske tegn, instrumentangivelse og andre vanlige signaler om hvordan musikken skal fremføres. De aller fleste partiturer fra 1600-tallet består nemlig bare av to notesystemer, det ene for vokalstemmen og den andre for generalbassen.¹

Hvis manuskriptet har overlevd i flere kopier fra forskjellige tidligere fremførelser, kanskje til og med i forskjellige byer, slik tilfelle er med *Poppeas kroning*, kan forvirringen stige ytterligere når man begynner å studere mengden av håndskrifter, tillegg, strykninger og mer eller mindre tydelige tegn på at musikken er blitt transponert til forskjellige tonearter.

Men alt det vi finner eller ikke finner i disse gamle manuskriptene, forteller oss noe om datidens levende musikkteaterpraksis, om et solid håndverk, utført uten forbehold og med stor fantasi.

Christine Rice, *Penelope*

Å IMPROVISERE FREM KONTRAPUNKT

På Monteverdis tid var improvisasjon en integrert del av utdannelsen til musikere og sangere og et av de viktigste elementene i musikalsk praksis. Organister, cembalister, luttenerister

og harpister var alle i stand til å improvisere preludier, suiter og variasjoner. De kunne selvfølgelig også realisere harmoniene over en generalbasslinje. I tillegg kunne musikerne ornamentere enkle melodilinjer og gjøre dem mer kunstferdig utsmykket.

Så hvordan kan man lære seg å fremføre en 1600-talls opera i dag på en måte som er stilistisk riktig?

L'ORFEO

Ikke alle barokkoperaer er like tydelige som nevnt ovenfor. Det trykte partituret til Monteverdis opera *Orfeus* hører til unntakene. Men selv om dette partituret er rikt på informasjon, er det ikke et partitur i moderne betydningen av ordet. Anvisningene som finnes gjengir ikke komponistens eneste gyldige tolkning. Partituret består av små fortellinger som refererer til musikalske valg knyttet til en bestemt fremførelse: «Denne sangen ble fremført til fullt orkester», «Denne balletten ble danset til lyden av ...», «Denne ritornelloen² ble spilt ...» osv. Det som imidlertid fremstår som moderne i *Orfeus*, er bevisstheten om instrumentering som uttrykksmiddel og hvordan og i hvilken sammenheng de skal brukes. Monteverdi har nemlig delt opp orkestret i grupper, som forteller om det dreier seg om jordisk eller

David Hansen, *Telemakos*
Kresimir Spicer, *Ulysses*

himmelsk musikk. Instrumentenes karakter bestemmer hvilken av disse gruppene de skal tilhøre og i forhold til de forskjellige sceners dramatiske og følelsesmessige innhold.

L'INCORONAZIONE DI POPPEA

Den versjonen av *Poppeas kroning* som Monteverdi skrev for operaen i Napoli, inneholder ritorneller og et orkesterakkompagnement som ikke finnes på tilsvarende steder i manuskriptet fra fremførelsen i Venezia. Det virker som om de to manuskriptene ikke bare er forskjellige versjoner av samme verk, men også er forskjellige stadier i utviklingen av verket. Venezia-utgaven er den innledende skissen hvor komponisten prøver ut den musikalske ideen, mens Napoli-manuskriptet synes å være resultatet av en mer avansert utprøving og hvor også andre kan ha laget tillegg (kanskje Francesco Cavalli). Manuskriptene inneholder av og til teoretiske feil, kanskje fordi nedtegnelsen er et hurtig nedskrevet resultat av en felles improvisasjon.

IL RITORNO D'ULISSE IN PATRIA

Da jeg laget min første versjon av *Ulysses vender hjem* (2001), brukte jeg instrumenteringen av *Orfeus* og Napoli-versjonen av *Poppeas kroning* som inspirasjon og viktigste kilde.

Jeg har delt mitt orkester i tre grupper: Den himmelske gruppen består av strykere og andre strengeinstrumenter som lutt og teorbe.³ Den jordiske består av fløyter, strykere, cembali og den romerske teorbe som kalles chitarrone. Den maritime gruppen består av sinker,⁴ tromboner og regal.⁵ Det siste er et orgel med snerrende tungestemmer. Jeg skiller mellom guder som Jupiter, Neptun og Minerva og mennesker – gudene akkompagneres i en flerstemmig madrigalstil, mens jordiske mennesker bare blir støttet av en generalbass-stemme.

For å gjøre rollefigurene umiddelbart gjenkjennelige, har hver av dem fått en egen sammensetning av generalbassinstrumenter. Penelope ledsages for eksempel av harpe og lutt, mens cembalo og chitarrone realiserer generalbass-stemmen når Ulysses synger. Når den menneskelige skrøpeligheten skal skildres, benyttes lirone⁶ og gambe.

For å gi generalbassgruppen et felles grunnlag for improvisasjon har jeg notert harmonier i partituret som tall i basslinjen og da valgt eldre eller mer moderne klanger, avhengig av det uttrykket teksten krever. I noen tilfeller doblet jeg vokallinjene med instrumenter. Vokalstemmene til de tre frierne ble for eksempel supplert med tre gamber, mens fiolinen eller gamben måtte improvisere forsiringer rundt melodiotonene. Andre ganger ønsket jeg å understreke passasjer i folkloristisk stil/karakter ved hjelp av barokkgitarer og slagverk.

Habit de Musicien

in. Publ. Carole

På samme måte som på 1600-tallet er også min versjon fra 2001 blitt endret ved nye fremførelser når det var behov for det. Til denne forestillingen har jeg i tillegg til mange forandringer som var nødvendige i forhold til den nye regien, føyet til en innledende sinfonia (*Sonata à 12* av Francesco Cavalli). Jeg har tilpasset instrumenteringen til de musikere jeg har til rådighet, og foretatt kutt der det var nødvendig. Fremfor alt har jeg, tradisjonen tro, transponert musikken til andre tonearter for å utnytte stemmeleiet til sangerne på beste måte. Etter ønske fra regissøren Ole Anders Tandberg har jeg dessuten innført to av Monteverdis madrigaler:

Lydia Moellenhoff, *Minerva*, Amelie Aldenheim, *Juno*
 Furio Zanasi, *Ulysses* og Hege Høisæter, *Penelope* (2012)

Lamento della Ninfa og *Zefiro torna*. De fungerer som en god erstatning for to av scenene i librettoen i Venezia-versjonen, men som mangler i det eneste manuskriptet som er bevart i Wien.

Barokkopera er som en levende organisme. Man kan peke ut en retning og prøve å følge den, men til syvende og sist tar verket den vei og får den form som oppstår i møtet med musikerne, sangerne og de muligheter som den enkelte oppførelse kan gi. Forestillingen kan bli litt forskjellig fra gang til gang, men det er også det som gir musikken liv og spenning. Det er det spontane og uforutsigbare i barokkmusikken som vi, som moderne mennesker, prøver å mane frem.

¹ Generalbass

Barokk akkompagnementspraksis, også kjent som *basso continuo* eller *basse chiffré*. Generalbass-stemmen bestod av en utskrevet bassmelodi med tall over eller under hvert notetegn som anga akkordene. Den ble fremført av et bassinstrument som *gambe* eller *cello* og et akkordinstrument som *cembalo*, *lutt* eller *harpe*. Detaljene rundt akkordene ble overlatt til de andre utøverne som ofte improviserte sin stemme.

² Ritornell

Kort innledning eller mellomspill.

³ Teorbe

Basslutt med ekstra kasse for bass-strengene, og lengre gripebrett (hals).

⁴ Sinker

Åttekantet treblåseinstrument. Sett på som en mellomting mellom blokkfløyte og trompet.

⁵ Regal

Lite, bærbart orgel.

⁶ Lirone

Strenginstrument med 9–16 strenger. Spilles/holdes som en cello.

Ann-Beth Solvang, *Minerva*
David Hansen, *Telemakos*

DEAR AUDIENCE!

«We are surrounded by a vast universe that is becoming emptier and darker by the minute. We have been given opera to comfort us.»

This is what Ole Anders Tandberg, the director, says about his relationship to the art form that Claudio Monteverdi helped give birth to more than 400 years ago. His pioneering work was to set music to human emotions, first in his madrigals, which marked a new level of musical narrative art, later in the operas, where his music also serves as a powerful way of revealing the psychological development of the characters, anticipating most of what such greats as Mozart, Wagner and Verdi would develop further. Without Monteverdi, there is no history of the opera.

Ulysses vender hjem [The Return of Ulysses], composed near the end of Monteverdi's life, is incredibly modern in its themes and gallery of characters, pitting Penelope's extreme perseverance against Ulysses' extreme infidelity. Trying to get their relationship back on track must be any marriage counsellor's nightmare. But neither Monteverdi nor his librettist Giacomo Badoaro points a moral finger at either of them. Instead the beauty and humour of human frailty is highlighted. Human Frailty even performs as a character in the opera! Sharing one of Shakespeare's most important strengths, Monteverdi retains his love of his characters in all their failings and with all their flaws, and

this is what makes the works of these two masters just as relevant today.

2015 was a great year for Ole Anders Tandberg and his team, with the critically acclaimed production of Karl Ove Knausgård's *Min kamp* [My struggle] at Stockholm's *Stadsteatern*, *La bohème* in Zürich and not least *Lady Macbeth from Mzensk* at Deutsche Oper, which was produced in our house in the autumn of 2014. On the

opening night, Deutschland Radio praised it as a triumph in German operatic life, FAZ called the directing exemplary, and Rundfunk Berlin-Brandenburg wrote: «Lady Macbeth von Mzensk ist schlicht sensationell». The Oslo audience will have a new opportunity to enjoy this opera in April.

When *Ulysses* was first performed in May 2012, Tandberg received excellent reviews. We are now moving the production to the Main House because we want more people to see this successful production of the great work, and also because the acoustics here are more suited for the musical challenges of the work. These challenges are embraced by Baroque specialist Alessandro De Marchi who is leading a large ensemble of Norwegian and international singers and musicians. Tandberg and De Marchi are thus continuing their successful cooperation from 2012 and from *Poppeas kroning* [The Coronation of Poppea] in 2009.

WELCOME!

Per Boye Hansen, *Opera Director*

SYNOPSIS

BACKGROUND

When Eris, the Goddess of chaos, strife and discord, was not invited to a wedding feast at Mount Olympus where all the other gods were in attendance, she threw a golden apple with the inscription «To the Fairest» into the feast. This fuelled a conflict between the goddesses Athena (Minerva), Hera (Juno) and Aphrodite (Venus), where Paris was chosen as the judge. He chose Aphrodite as she had promised him Helen as a reward. But Helen was already married to Menelaus, and when she was abducted by Paris, the Trojan mortal, her brother King Agamemnon waged war against Troy, together with several of Helen's earlier suitors. Among these was Ulysses, who as the other suitors, had once sworn to protect her and defend her marriage to the winning suitor, King Menelaus. Such was the origin of the mythological Trojan War, a conflict that would last ten years.

On his return trip, Ulysses was captured by the Cyclops Polyphemus, but using his cunning, he managed to escape after having pierced Polyphemus' eye. However, Polyphemus was the son of Poseidon (Neptune), and in revenge Poseidon called down his wrath upon Ulysses, forcing him to wander the seas for years. During this time he lived in very intimate relationships with the nymphs Circe and Calypso, and had several children with them.

THE CHARACTERS:

HUMAN FRAILTY (IN THE PROLOGUE)

TIME (IN THE PROLOGUE)

**FORTUNA (IN THE PROLOGUE,
THE GODDESS OF FORTUNE)**

**AMOR (IN THE PROLOGUE,
THE GOD OF LOVE)**

ULYSSES (ODYSSEUS, ULISSE)

PENELOPE (HIS WIFE)

TELEMACHUS (THEIR SON)

NEPTUNE (GOD OF THE SEA, NETTUNO)

MINERVA (GODDESS OF WISDOM)

**JUNO (WIFE AND SISTER OF JUPITER,
MINERVA'S MOTHER, GREEK HERA)**

**JUPITER (KING OF THE GODS, RULER OF
LAW AND ORDER, GREEK ZEUS, GIOVE)**

EURycleIA (PENELOPE'S NURSE)

PISANDRO (SUITOR OF PENELOPE)

AMPHINOMUS (SUITOR OF PENELOPE)

ANTINOUS (SUITOR OF PENELOPE)

MELANTHO (PENELOPE'S MAID)

**EURYMACHUS (MELANTHO'S
BOYFRIEND)**

**EUMAEUS (SHEPHERD IN THE SERVICE
OF ULYSSES)**

**IROS (A PARASITE GUEST WITH
PENELOPE'S SUITORS)**

3 PHAEACIANS

PROLOGUE

Human Frailty bewails the uncertainty of human existence: exhausted by time, crushed by blind heartless fate, and subjected to love which conquers even the Gods. Man is truly a pitiful helpless victim.

FIRST PART

Penelope mourns because her husband Ulysses has been away for 20 years after he left Ithaca and joined the war against the Trojans. Penelope's maid Melantho and her lover Eurymachus try to persuade Penelope to accept one of her many suitors so that they can enjoy their love in peace. In the meantime Ulysses is on his way home. The God of the Seas, Neptune, has sworn that he will prevent Ulysses from returning home, taking revenge on Ulysses because he blinded Neptune's son Polyphemus, and he is also furious with the Phaeacians who have allowed Ulysses on board their ship against his orders. He blames Jupiter for being too merciful, and is allowed to satisfy his lust for vengeance.

Ulysses wakes up. He complains about the irreconcilable Gods who persecute him, and curses the Phaeacians who have abandoned him. Disguised as a shepherdess, Minerva appears, telling Ulysses that he has come to Ithaca. Then she reveals herself as the Goddess she is, preparing him for the

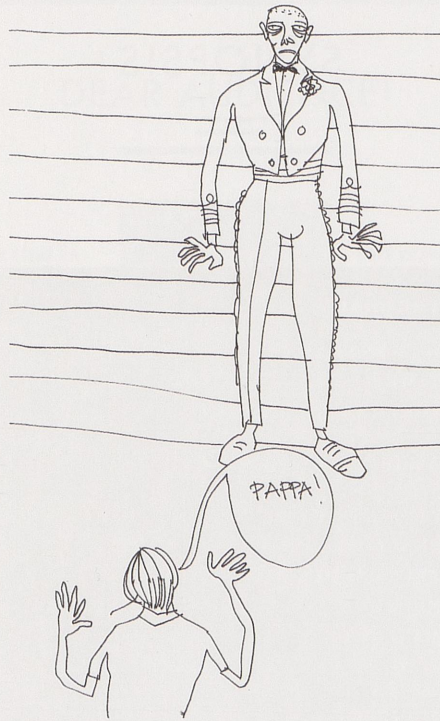
shameful behaviour of Penelope's suitors. She transforms him into an old beggar so that he can wander about without being recognised, and asks him to wait with his faithful shepherd Eumaeus while she goes to Sparta to fetch Ulysses' son Telemachus.

Melantho tries in vain to persuade Penelope to take a new lover so she can forget her sorrows. Eumaeus pities all the kings, who instead of finding happiness in peaceful nature must tolerate all the misfortunes of the world. Iros, the parasite living off Penelope's suitors, ridicules the rustic simple life of Eumaeus. Disguised as a grey-haired old man Ulysses appears and asks Eumaeus to put him up and tells him that Ulysses is on his way home. Minerva arrives with Telemachus in her heavenly chariot. Eumaeus happily receives Telemachus, and tells him that his father is expected home soon. Telemachus asks Eumaeus to notify Penelope that he is home.

The earth swallows Ulysses (the Beggar), and appalled, Telemachus interprets this as a sign that his father is dead. But Ulysses reveals his true self to Telemachus.

SECOND ACT

The suitors Antinous, Amphinomus and Pisandro woo Penelope, who rejects them with great wit and ingenuity. In an attempt to cheer her up, they decide to entertain her. Eumaeus tells Penelope that Telemachus is home again, and that also Ulysses is soon expected home. The suitors are worried that Ulysses will seek revenge on them, and decide to kill Telemachus after they have gained the favour of Penelope with gifts of gold. Jupiter's eagle soars above them, which they interpret as a poor omen.

Minerva promises to help Ulysses when he is to take his revenge on the suitors. She will get Penelope to arrange an archery contest using Ulysses' bow, where all the suitors will fail and Ulysses will have the opportunity to kill them. Eumaeus tells the strange old man about how the suitors were stricken by panic when they learnt that Ulysses was expected home.

Telemachus describes Helen's beauty to Penelope, and how she has foretold the return and revenge of Ulysses. Penelope clings to this slender hope.

Antinous blames Eumaeus for allowing the disgusting beggar (Ulysses in disguise) to enter. Iros challenges the beggar to a wrestling match and is beaten. Penelope shows the old man her hospitality. In order Antinous, Amphinomus and Pisandro offer Penelope their hearts and gifts. To settle the matter Penelope promises to marry the man who can pull back Ulysses' bow. None of the suitors can manage this. The old beggar asks to participate in the contest, but states that he will not claim the promised reward if he manages the task. He pulls back the bow, and with the aid of Minerva and Jupiter he pierces the suitors with an arrow.

Iros whines over the loss of the suitors as now he no longer has anyone who can satisfy his gluttonous appetite. He only wishes to die.

Eumaeus and then Telemachus attempt in vain to convince Penelope that the stranger is Ulysses, but she is afraid he is only a toy of the Gods. Minerva asks Juno to persuade Jupiter to give Ulysses peace; he actually did fight on their behalf against the Trojans. Jupiter persuades Neptune to be satisfied with his revenge on the Phaeacians.

Eurycleia, Ulysses' old nurse, recognises Ulysses when she sees his old scar. But she hesitates – should she reveal his true identity or not? While Telemachus, Eumaeus and Eurycleia unsuccessfully attempt to convince Penelope, Ulysses arrives in his regular clothes, but Penelope is still not convinced because many suitors have claimed to be him. She does not even believe it when Eurycleia reveals the irrefutable evidence. Only when Ulysses describes how the name of Diana, the Goddess of Chastity, has been embroidered on her bedsheet, does Penelope understand that it is truly him.

BIOGRAFIER

ALESSANDRO DE MARCHI, MUSIKALSK LEDELSE

Alessandro De Marchi opptrer regelmessig i noen av de mest kjente konsertsaler, festivaler og operahus rundt om i Europa så som Concertgebouw i Amsterdam, La Scala i Milano, La Monnaie i Brussel, Semperoper i Dresden, Santa Cecilia i Roma, Staatskapelle i Berlin og Hamburgischen Staatsorchester. Han er kjent som en ledende utøver av tidlig musikk både på historiske og moderne instrumenter med komponister som Monteverdi, Vivaldi, Händel, Mozart, Rossini og Donizetti som ytterpunkter. De Marchi har studert orgel og komposisjon i Roma og cembalo og kammermusikk i Basel. Ved operahusene i Berlin (både Staatsoper og Komische Oper), Hamburg, Dresden, Brussel, Lyon og Firenze har han som en veletablert stjernerdirigent ledet en rekke operaoppføringer. For å nevne noen: Hasses *Cleofide*, Händels *Giulio Cesare*, Rossinis *Il barbiere di Siviglia* og *L'Italiana in Algeri*, Iphigenie en Tauride, Telemanns *Flavius Bertaridus* og *Cenerentola*, Glucks *Iphigenie en Aulide*, Händels *Teseo*, *Orlando*, *Rinaldo* og Donizettis *Anna Bolena*, Rossinis *La Scala di seta*, Spontinis *La Vestale*. De Marchi har spilt inn en rekke kritikerroste CD- og DVD-innspillinger, og han har sin egen festival i Innsbruck. Siden 1998 har De Marchi også vært sjefdirigent for «Academia Montis Regalis Orchestra», et orkester som han har turnert med til bl.a. Paris, Brugge, Innsbruck og Wien. Maestro De Marchi har tidligere gjestet DNO&B som dirigent for *Poppeas kroning*, og var også den musikalske lederen da *Ulysses vender hjem* ble vist første gang i 2012.

OLE ANDERS TANDBERG, REGI

Ole Anders Tandberg er utdannet ved Guildhall School of Music and Drama i London, Arkitekthøgskolen i Oslo og Dramatiska Institutet i Stockholm, der han har vært bosatt siden 1987. I Sverige har han arbeidet på Dramaten, Uppsala Stadsteater, Göteborgs Stadsteater,

Malmö Dramatiska Teater, GöteborgsOperan og Folkoperan. Siden 2006 har han vært ved Stockholm Stadsteater der han har iscenesatt verk av Shakespeare, Holberg, Dostojevskij, Ibsen, Strindberg og Fosse. 2015 var det premiere på dramatiseringen av Karl Ove Knausgårds *Min kamp*. Ole Anders har også i snart 20 år vært knyttet til Nationaltheatret i Oslo, der han har dramatisert Kjell Askildsens noveller i *Et deilig sted*, Alf Prøysens diktning i *Kjæm æiller att!*, Tor Ulvens samlede verk i *En vanlig dag i helvete* (Hedda-prisen for beste forestilling 2009), og musikalen *Livet er en liten dings* med deLillos' tekster og musikk. Her har han også iscenesatt *Lille Eyolf & Co*, *Lang dags ferd mot natt*, *Tre søstre* og *En midtsommernattsdrøm* bl.a. På Kungliga Operan i Stockholm har han regissert *Brinnande Ängeln*, *L'Enfant et les Sortilège*, *Così fan tutte*, *Figaro*, *Don Giovanni* og *Tryllefloyten*; for Den Norske Opera & Ballett *Poppeas kroning* og *Ulysses vender hjem*, samt *Lady Macbeth fra Mtsensk* i et samarbeide med Deutsche Oper i Berlin. Hans oppsetting av *La bohème* hadde premiere ved Opernhaus Zürich høsten 2015. I 2016 venter Tarjei Vesaas *Fuglane* på Dramaten, deretter Kungliga Operan. I 2018 vender han tilbake til Deutsche Oper for å gjøre to nye produksjoner der.

MARIA GEBER, KOSTYMEDESIGN

Maria Geber har jobbet som kostymedesigner side begynnelsen på 1980-tallet. Hun jobber jevnlig sammen med Ole Anders Tandberg, bl.a. på *Peer Gynt* for Riksteateret, *Fuglane* på Det Norske Teatret, *Et deilig sted* på Nationaltheatret, *Advent* på Malmö Dramatiska Teater, *Brand* på Göteborgs Stadsteater, *Hamlet* på Uppsala Stadsteater, *Alice i Underlandet* samt *Lulu* på Dramaten og *Onda Andar* på Stockholms Stads-teater. Hun har gjort scenografi og kostymer til Mats Eks oppsetninger av *Don Juan* på Dramaten og *En Slags* for Nederlands Dans Theater. Hun har også samarbeidet med koreografen Birgitta Egerbladh flere

ganger, med bl.a. *Och Där Emellan* på Operan i Stockholm og danseprosjektet NOKO. Hun har også ved flere anledninger jobbet med Suzanne Osten på Unga Klara. På Kungliga Operan i Stockholm har hun gjort kostymene til *Brinnande ängeln*, *Barnet och spökerierna*, *Così fan tutte*, *Figaros bryllup*, og *Don Giovanni* (alle i regi av Ole Anders Tandberg), og *Salome* (regi: Sofia Jupither), samt *King Lear* (Ole Anders Tandberg) for Stockholm Stadsteater. I de siste årene har hun jobbet med *Othello* og *La bohème* (Ole Anders Tandberg) og *Kvartett* og *Die Tote Stadt* (Sofia Jupither). Hun var ansvarlig for kostymedesignet på Tandbergs *Poppeas kroning* på Nasjonaloperaen høsten 2009, *Ulysses vender hjem* i 2012 og *Lady Macbeth fra Mtsensk* i 2014.

ERLEND BIRKELAND, SCENOGRAFI

Erlend Birkeland er utdannet billedkunstner ved Kunsthåndverksskolen i Kolding, Danmark (1982–1984), Statens Håndverks- og Kunstindustriskole Oslo (1984–1987) og Statens Kunstakademi (1987–1991). Hans første scenografi- og kostymeoppdrag ved Nationaltheatret var *Dagen vender* i 1988. Han representerte Norge på den internasjonale Quadrinalen i Praha med scenografien til *Fuglane* (med Ole Anders Tandberg) i 1999, og har siden gjort over hundre oppsetninger i Norge, Sverige og Danmark. Oppsetninger i utvalg: Nationaltheatret: *Lilli Valentin* (Anne Karin Hytten), *Himmelweg* (med Alexander Mørk Eidem), *Lang dags ferd mot natt*, *Et deilig sted*, *Kjæm øiller att! En vanlig dag i helvete* og *En midtsommernattsdrøm* (alle med Ole Anders Tandberg), og *Et drømmspill* (med Sofia Jupiter), Dramaten: *Alice* (med Ole Anders Tandberg), *Et dukkehjem* (Sofia Jupiter). Birkeland er tilknyttet Stads-teatern i Stockholm, hvor han har gjort *Sommergjester*, *Jungelboken*, *Tre søstre*, *De tre musketerer*, alle med Alexander Mørk Eidem. Han hadde ansvaret for scenografien på *Poppeas kroning* i 2009, *Ulysses vender hjem* i 2012 og *Lady Macbeth fra Mtsensk* i 2014, for DNO&B (alle med Ole Anders Tandberg). På Komische Oper Berlin gjorde han i 2010 *Orlando* av Händel (Alexander Mørk Eidem).

ELLEN RUGE, LYSDESIGN

Ellen Ruge er født i Oslo, men har bodd i Stockholm siden 1982. Hun har et hundretall produksjoner bak seg som lysdesigner, både innen dans, teater og opera. Hun har samarbeidet med Ole Anders Tandberg siden 2001 og de har tidligere gjort *Brinnande Ängeln*, *Così fan tutte* og *Figaros bryllup* på Stockholmsoperan. På Den Norske Opera & Ballett gjorde de *Poppeas kroning* 2009. Ruge har jobbet på alle operahus i Sverige, og blant hennes produksjoner kan nevnes *Othello*, i Malmö – *Trubaduren* og *Stiffelio* på Stockholms operan og *Peter Grimes* på Norrlandsoperan. Med Mats Ek har hun gjort dans på Opera Garnier i Paris, Bayerische Staatballet, The Hamburgballett, The Grand Theatre National Opera i Warsaw, Deutcher Oper am Rein i Dusseldorf, Semper Oper, Dresden, Nederlands dansteater, Saadlers Wells, London, Staatsteater, Nurnberg og Cullberg-balletten. Ellen har jobbet jevnlig i Norge med teater og fikk i 2009 Heddaprisen for beste lysdesign av forestillingen Rosmersholm på Nationaltheatret.

ET UNIKT SAMARBEID

Color Line er en høyt verdsett partner for oss i Operaen. Vårt samarbeid foregår på to viktige satsningsområder:

For det første har vi inngått en langsiktig avtale om finansieringsbistand til Barnekoret ved Den Norske Opera & Ballett. Dette skjer gjennom et betydelig årlig bidrag fra Color Lines lotterimidler. På denne måten er Barnekoret blitt styrket i den grad at det vekker internasjonal oppmerksomhet.

Våre mange unge og entusiastiske sangertalenter får i dag et bedre pedagogisk tilbud enn vi ellers kunne gitt dem. Samtidig er Barnekorets repertoar blitt utvidet, og i løpet av få år har dette også medført flere nye norske operaer for barn og ungdom. Det betyr et større tilbud til vårt unge publikum.

Og sist, men ikke minst, har Color Lines sjenerøse støtte satt oss i stand til å samarbeide med barnekor og operaselskaper over hele landet, gjennom samproduksjoner og ressursutveksling.

Men Color Line tenker også nytt og fremtidsrettet innenfor sitt eget virkefelt. Selskapet har lenge gått i bresjen for et mer vitalt samspill mellom reiseliv og kultur. Derfor har de invitert Den Norske Opera & Ballett med på å skape et rikere tilbud til utenlandske turister.

Med skreddersydde billett-, besøks- og cruisepakker har dette allerede gitt oss en økt tilstrømning av et internasjonalt publikum. Det gjør Norge til et mer attraktivt reisemål og Den Norske Opera & Ballett til et mer vitalt hus.

I tillegg er planen at også våre egne opera- og ballettelkere skal ansføres til å reise ut. Så kommer de kanskje kyndigere tilbake og blir det krevende hjemmepublikummet ethvert operahus vil ønske seg!

Den Norske Opera & Ballett er svært takknemlige for den rollen Color Line spiller som inspirator, støttespiller og samarbeidspartner.

Color Line

Har du
husket å få
OBOS-rabatt?

OBOS-medlemmer får rabatt på Den Norske Opera & Ballett

Melder du deg inn i OBOS nå, stiller du mye sterkere den dagen du skal kjøpe din egen bolig. Medlemskapet gir deg dessuten en rekke fordeler også alle de årene du ikke benytter deg av forkjøpsretten:

- Inntil 50 % rabatt på bolig- og kulturtilbud.
- Svært gode betingelser på lån, sparing og forsikring.
- Forkjøpsrett til 80 000 nye og brukte OBOS-boliger.

BLI MEDLEM:

www.obos.no eller send sms: **OBOS** til **2030**.

DNB

DNB samarbeider med idrettsforbund, kulturinstitusjoner og ideelle organisasjoner over hele landet.

DNB har i over 20 år hatt et samarbeid med Den Norske Opera & Ballett, en kulturinstitusjon som både tar vare på og utvikler kunstarter som en stadig større del av befolkningen har lært seg å sette pris på.

Stolt sponsor av mangfoldet

Kan vi friste med en go'bit?

Sushi, søte fristelser eller 3-retters middag? I Byporten kan du utfordre smaksløkene. Våre serveringssteder diskler alltid opp med fristende go'biter.

Bambus Noodles Eksotisk og spennende, smaksrikt og livlig. Her får du noodles-retter, supper og vårruller av ypperste kvalitet tilpasset norske ganer - både til de som liker det sterkt og til de som foretrekker den milde, eksotiske smaken.

Bambus Sushi Her brukes kun ferske og første-klasses råvarer når erfarne sushi-kokker med omhu og omtanke tilbereder maten. Moderne asiatisk mat. Bred og variert meny med retter fra Kina, Thailand, Vietnam og Japan.

BIT Nystekte baguetter i forskjellige størrelser, dansk rugbrødsandwich, fransk landbrød og nydelige salater med akkurat det du vil fra et rikholdig utvalg - med flere hjemmelagde dressinger. BIT har et godt utvalg baristakaffe og en fristende og populær bakevaredisk med ferske, hjemmelagde bakevarer.

Egon Restaurant En uformell restaurant med en svært innholdsrik og variert meny, enten du er ute for å spise frokost, lunsj, middag eller du bare ønsker en snack eller en kopp kaffe. En, to eller tre retter, pizza, salater, hamburgerer, tapas m.m. Egen barnemeny. Og naturligvis glutenfrie alternativer. Uteservering med 225 plasser.

Espresso House Hos Espresso House er kaffen en lidenskap, men du får også ferskt bakverk fra eget bakeri, nylagde salater, sandwiches som serveres kalde eller varme, yoghurter, smoothie og et stort utvalg kalde drikker. Her kan du nyte alle dagens måltider.

Funky Frozen Yogurt Et selvbetjenings-konsept med yoghurt-is. Du velger selv hva du vil ha, ned til minste detalj. Smaksvariantene er mange, og du får også sorbet'er. Ca. 30 topping-alternativer - både de sunne og de mer morsomme.

Italo's Pizza & Pasta Her får du et utsøkt utvalg av ekte italiensk hjemmelaget pasta, pizza og småretter.

Lett & Godt serverer herlig kebab og hamburgerere. Inngang fra Biskop Gunnerus' gate.

SmoothieXchange Vi lager smoothies "The American Way". Kun ferske naturlige bær og frukter, uten tilsetning av sukker eller konserveringsmidler. Du kan også tilsette forskjellige typer proteiner, hvetegress, coconut oil mm.

Subway Her får du subs og salater i alle tenkelige varianter. Du kan velge mellom 5 brødtyper til din sub, som vi lager fersk foran øynene dine, akkurat slik du vil ha den. Et stort utvalg drikke, kaffe og cookies.

Taza Taza Ekte indiske retter, salater, wraps og nystekte nanbrød fra egen stenovn. Vi har naturligvis også indisk te, nypresset appelsin- og grønnsaksjuice, mango-lassi og nydelig kaffe.

I **Lobbybaren på Scandic Hotel** kan du nyte en kopp kaffe, forfriskninger og noe smågodt.

De fleste av våre spisesteder har Take away og levering i Oslo. Levering også til selskaper.

Serveringsstedene du ikke finner alle andre steder

Åpningstid butikker: 10-21 (20)
Enkelte butikker åpner tidligere.
Serveringssteder og kiosker åpent tidlig og sent.

www.byporten.no

Send sms
BYPORTEN til 2242

FRA PRØVESAL TIL TEPPEFALL

VI SAMARBEIDER MED DEN NORSKE OPERA & BALLETT

DNB

pwc

Statkraft

OBOS

Den Norske Opera & Ballett takker følgende samarbeidspartnere og bidragsytere
/The Norwegian National Opera & Ballet gratefully acknowledges the support of
the following sponsors and contributors:

Hovedsamarbeidspartnere

/Main Sponsors:

Det Norske Veritas

DNB

OBOS

PwC

Statkraft

Volvo Car Norway

Samarbeidspartnere

/Sponsors:

Mills

Radisson Blu Plaza Hotel

Partnere med særskilt avtale:

Anders Jahres Humanitære Stiftelse

Color Line

Prosjektpartnere

/Project partners:

ConocoPhillips

Danske Bank

Kistefos

Norsk Tipping

Umoe

Sponsorprogrammet Ta Plass

/Take a Seat Programme:

Dampskibsaktieselskabet Theologos

Hathon Holding

Den Norske Opera & Ballett takker følgende
institusjoner og stiftelser for verdifulle bidrag
/The Norwegian National Opera & Ballet
gratefully acknowledges invaluable contributions
from the following institutions and foundations:

Skipsreder Tom Wilhelmsens Stiftelse
Operaens Venner

Den Norske Opera & Ballett er heleid av den
norske stat og mottar et årlig driftstilskudd
bevilget av Stortinget.
/The Norwegian National Opera & Ballett is a
publicly owned company receiving an annual
grant from the Norwegian Parliament.

OPERAEN.NO

